

Parkkaraktärer i Uppsala Stadsträdgård

Hannes Erixon

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet, Fakulteten för naturresurser och lantbruksvetenskap

Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur

EX0529 Kandidatarbete i landskapsarkitektur, 2011, 15 hp på landskapsarkitektprogrammet, Uppsala

© Hannes Erixon

Titel: Parkkaraktärer i Uppsala Stadsträdgård

Engelsk titel: Park Qualities in Uppsala Stadsträdgård

Nyckelord: Stadsträdgården, stadspark, patrik grahn.

Handledare: Viveka Hoff, SLU, institutionen för stad och land

Examinator: Anna Tandré, SLU, institutionen för stad och land

Omslagsbild: Stadsträdgårdens huvudentré. Foto: Hannes Erixon 2011.

Online publication of this work: <http://epsilon.slu.se/>

Sammanfattning

Uppsalas stadspark Stadsträdgården står inför förändringar då det finns planer på att bygga en stor arenaanläggning bredvid. Om planerna genomförs riskerar parken att påverkas negativt. Därför har jag analyserat och tydliggjort Stadsträdgårdens kvaliteter så att de kan bevaras och utvecklas istället. Den teoretiska grund jag utgått ifrån när jag analyserat parkens kvaliteter är Patrik Grahns parkkaraktärer. I sin forskning har han sammanfattat vad människor efterfrågar i parker till åtta parkkaraktärer. Dessa karaktärer kallar han för: Vild, Artrik, Rofyll, Rymd, Samvaro/möte, Kultur, Refug/viste och Vidd/allmänning. Frågor jag ställde mig i min undersökning av Stadsträdgården var: Hur tar sig karaktärerna uttryck i parken, var kan man hitta dem och hur tydliga är de? Till att börja med sammanfattade jag vad de olika parkkaraktärerna bestod av. Sedan använde jag dessa som mall när jag inventerade karaktärerna i Stadsträdgården. Vid inventeringen gick jag igenom en karaktär i taget, noterade dess utbredning på en karta och bedömde dess tydlighet. Jag fotograferade även för att kunna visa bildexempel på de olika karaktärerna. För att se hur mitt resultat stämde överens med kommunens syn på parken intervjuade jag Uppsalas stadsträdgårdsmästare Lars Johansson och tog reda på hur kommunens sociotopkarta värderade parken. I mitt resultat kom jag fram till att Stadsträdgården har 7 av 8 parkkaraktärer tydligt eller halvt tydligt representerade. Parken erbjuder en mångfald av kvaliteter och har därför ett stort värde. Kultur är den parkkaraktär som är tydligast i parken och bäst beskriver dess helhet medan Vild är den karaktär som är otydligast representerad i parken.

Abstract

Uppsala's municipal park Stadsträdgården might be negatively affected if the plans on building a big arena next to the park are carried out. Therefore I have studied the qualities in Stadsträdgården to make them clear so that they can be preserved and developed. The theoretical framework on which I based my study is Patrik Grahns research in what features people want in parks. In his study he summarizes all desired features into eight different park qualities that he calls: Wild, Species richness, Peaceful, Space, Fellowship/meeting, Culture, Island/playground, Vastness/common land. Questions I studied were: How are the park qualities expressed in the park, where can they be found and how distinct are they? To start with I made summaries of the park qualities to use as templates when I analysed the park. When I made my analysis of the park I examined one park quality at a time, registered its extents on a map and valued its distinctiveness. I also took photographs to be able to present image examples of the park qualities. To compare my result with the municipality administrations view on the park I interviewed the city gardener Lars Johansson and also examined how "sociotopkartan", a park feature investigation, valued the park. In my result I found that 7 out of 8 park qualities were represented clearly or partly clearly. The park offers a variety of qualities and therefore has a great value. Culture is the most distinct park quality and best describes the park as a whole while Wild is the least distinct park quality represented.

Introduktion

Större svenska städer blir idag allt mer befolkningsrika då en ökande andel människor vill bo och arbeta centralt. Denna urbanisering har skapat en ökad efterfrågan på bostäder, kontors- och affärslokaler i städerna. För att möta det behovet byggs många nya hus. Många städer följer den rådande stadsplaneringstrenden att förtäta i den redan bebyggda miljön och antalet människor på samma yta blir fler och fler. Detta medför ett ökat behov av parker och grönområden. Samtidigt ökar behovet av mark att bygga på och parker riskerar att tas i anspråk.

Det är ofta svårt att skapa nya parker i en redan bebyggd miljö och de existerande parkerna behöver därför ses över, rustas upp och erbjuda fler kvaliteter för att kunna möta efterfrågan från den ökande befolkningen.

Även i Uppsala, där jag bor och studerar, byggs det intensivt och byggkranarna har nästan blivit en del av stadssilhuetten. Här letar man ständigt efter nya platser att bygga på. Sedan flera år tillbaka har det till exempel pågått en politisk diskussion om att bygga en större arenaanläggning i staden. I en artikel från 2010 skriver Socialdemokraterna att de har som förslag att lägga en ny arena mycket centralt. Den är tänkt att ligga i anslutning till Stadsträdgården och integreras med parken för att skapa ett aktivitetsparksområde (Hartwig & Pelling 2010). Detta riskerar att ha negativ inverkan på Stadsträdgården och i värsta fall degradera parken till att endast bli ett entréområde för arenan. Därför är det av intresse att lyfta fram och tydliggöra parkens kvaliteter så de inte försämras vid en eventuell exploatering.

Även Uppsalas parkprogram pekar på vikten av att undersöka vad parkerna har för värden idag. Detta för att parkerna ska kunna utvecklas och erbjuda fler kvaliteter till den växande befolkningen i Uppsala (Uppsala kommun 2002). Jag valde därför att undersöka vilka kvaliteter som finns i Stadsträdgården i detta kandidatarbete.

Det finns många kvaliteter som tillfredsställer olika behov i parker och grönområden. För att ta reda på och tydliggöra dessa egenskaper behövde jag en teoretisk grund att stå på som beskriver vad som utgör en bra park för att sedan kunna bedöma Stadsträdgårdens kvaliteter. Jag valde att använda Patrik Grahns parkkaraktärsteori.

För att finna litteratur och öka förståelsen av parkkaraktärerna och stadsparken gjorde jag en litteratursökning i Google scholar, Uppsala stadsbibliotek, Uppsala universitetsbibliotek samt i SLUs bibliotek. Sökorden jag använde var: ”åtta parkkaraktärer”, Patrik Grahns och Stadsträdgården.

Jag valde att utgå ifrån Patrik Grahns parkkaraktärsteori då han är en erfaren och välkänd forskare inom området. Han har ända sedan 1980-talet arbetat med sin forskning om hur svenska parker ska se ut för att människor ska vilja använda dem. I sin doktorsavhandling *Om parkers betydelse* kommer han fram till olika egenskaper som efterfrågas av allmänheten och sammanfattar dessa i åtta olika parkkaraktärer (Grahns 1991a). Dessa karaktärer kallar han: Vild, Artrik, Rofyllid, Rymd, Samvaro/möte, Kultur, Refug/viste och Vidd/allmänning (Grahns 2005).

Att undersöka vilka kvaliteter en park har, i detta fall Stadsträdgården, är ett ämnesområde av intresse för de som arbetar med planering av parken men också för de som arbetar med planering och utveckling av kommunen på ett mer övergripande sätt.

Syfte

Jag har i mitt arbete undersökt och tydliggjort vad Stadsträdgården har för karaktärer och kvaliteter att erbjuda sina besökare. Detta gjorde jag genom att använda mig av Patrik Grahns parkkaraktärsdefinitioner. Frågor jag ställde var: Hur tar sig karaktärerna uttryck i parken, var kan man hitta dem och hur tydliga är de? Jag har också jämfört mitt resultat mot hur kommunens parkansvariga ser på parken.

Avgränsningar

Områdesavgränsningen för undersökningen var stadsparken i Uppsala och arbetet genomfördes under veckorna 13-22, våren 2011. Jag valde att göra en analys av parken genom att utveckla en kvalitativ metod. En statistisk enkätundersökning ansåg jag inte skulle vara möjlig att genomföra inom tidsramen för arbetet. I parkanalysen fokuserade jag på vår-/försommarsäsongen då detta var den tid som var avsatt för att arbeta med kandidatarbetet.

Metod

Med hjälp av litteraturen som jag fann i litteratursökningen läste jag in mig på ämnesområdet och undersökte vad de olika parkkaraktärerna innebar och hur Grahns kom fram till dessa. Sedan sammanställde jag vad varje enskild karaktär bestod av för att kunna ha som mall när jag skulle analysera Stadsträdgården.

Val av undersökningsmetod

Det var ett naturligt val att göra en karaktärisering på plats då det är svårt att inventera en parks karaktärer från skrivbordet. Inventeringsmetoden skulle hjälpa mig att systematiskt undersöka vilka karaktärer som fanns och hur tydliga de var.

Helena Nordh (2006) har i sitt examensarbete utvecklat en metod för att uppskatta vilken karaktär en park har. Jag ansåg dock att denna metod inte var tillräckligt detaljerad för att undersöka parken. Därför valde jag att utveckla en egen metod för att bedöma parkens olika kvaliteter och karaktärer.

Beskrivning av undersökningsmetod

Min karaktärsundersökningsmetod bestod i att jag noggrant undersökte parken på plats för att identifiera vad det fanns för olika karaktärer och hur tydliga dessa var. För att inte missa något valde jag att inventera en karaktär i taget. Först läste jag igenom min sammanfattning av karaktären i fråga. Sedan gick jag lugnt igenom alla områden i parken och markerade med en tuschpenna karaktärens utbredning på en planritning över parken. Jag tog med både områden som hade en tydlig karaktär men även sådana som inte var så tydliga. Detta för att senare kunna värdera karaktärernas tydlighet. Områdesmarkeringarna på kartan gjorde jag ganska snäva för att tydliggöra vad det var som starkast utgjorde karaktären. Alltså kan en karaktär upplevas även utanför markeringarna men då betydligt svagare då den succesivt avtar. För att kunna ge bildexempel på karaktären

fotograferade jag också typiska miljöer och objekt som byggde upp den. På detta sätt gick jag tillväga med alla åtta karaktärerna.

Genomförande, material och omständigheter

För att kunna orientera mig i parken och kunna notera de identifierade karaktärsområdena behövde jag en karta över parken. Jag kontaktade därför kommunens parkavdelning och fick deras parkskötselkarta (Uppsala kommun 2011). På den fanns Stadsträdgårdens olika typer av ytor markerade som till exempel grusgångar, häckar, träd, annuell- och perennplanteringar. Även utrustning som bänkar, belysning, soptunnor och lekredskap var redovisade. Kartans skala var 1:2000 vilket var en tillräcklig detaljeringsnivå för mitt ändamål. Det är också denna karta jag använt som underlagskarta i mina egna kartor på sidorna 9-17. För att kunna fotografera karaktärsspecifika detaljer och miljöer använde jag min kompaktkamera, en Canon S90 (med zoomomfång motsvarande 28-105mm).

För att få grepp om parken gjorde jag först en översiktlig inventering där jag fotograferade de mest uppenbara karaktärerna och fick en känsla för parkens olika områden. Det var helgdagen annandag påsk den 25 april efter klockan 12. Det var strålande sol, luften var ljum och många människor var ute och njöt av det varma vårvädret.

Det andra besöket, då jag genomförde min karaktärsinventering av hela parken, gjorde jag måndagen den 2 maj mellan klockan 08 och klockan 18. Vädret var mest mulet men solen kom fram vid några kortare tillfällen och temperaturen varierade mellan 5 och 10 grader. Det var inte så många som uppehöll sig i parken utan de flesta passerade bara igenom.

Kommunens syn

För att undersöka hur kommunens parkansvariga ser på parken och hur resultat från karaktärsinventeringen står sig mot avsikten med parken intervjuade jag Uppsalas stadsträdgårdsmästare, landskapsarkitekt Lars Johansson. Metoden jag använde mig av var intervjusamtal (Gustavsson 2004, ss. 237-254). Frågorna jag ställde handlade om vad kommunen har för avsikter med parken, vilka styrkor och svagheter de ser i parken samt hur de vill att parken ska utvecklas.

Jag har också undersökt vad sociotopkartan säger om Stadsträdgården. Den är kommunens inventering av vad stadens parker har för användarvärden ur ett socialt perspektiv (Uppsala kommun 2009). Kommunens parkprogram från 2002 är inaktuellt¹ och jag valde därför att inte ta med det i undersökningen.

¹ Landskapsarkitekt Lars Johansson, stadsträdgårdsmästare. Intervju 20 maj 2011

Parkkaraktärsteorin

För att få kunskap om hur Patrik Grahns gått till väga i sin forskning om vad för karaktärer som gör parker attraktiva har jag läst hans doktorsavhandling (Grahns 1991a). I hans undersökning deltog 1600 organisationer i 9 kommuner i en enkät där de fick värdera 51 kvaliteter som enligt tidigare forskning visat sig vara viktiga parkegenskaper. Även intervjuer och dagboksskrivning användes som metod för att ta reda på vad som lockade människor till parker. Resultatet som framkom var svåröverskådligt och bearbetades därför med hjälp av faktoranalys så att de kvaliteter som upplevdes höra ihop, enligt de tillfrågade, grupperades till olika karaktärer. Han kom då fram till åtta olika parkkaraktärer för park- och grönområden där de fyra första är mer naturpräglade, medan de fyra sista är mer kulturpräglade (Berggren- Barring & Grahns 1995). Då vissa av parkkaraktärerna ändrat namn både en och två gånger använder jag de senaste benämningarna från Grahns (2005).

Här nedan redovisar jag mina sammanfattningar av de åtta parkkaraktärerna som legat till grund för min undersökning av Stadsträdgården. Följande beskrivningar av parkkaraktärerna bygger på dessa tre källor: Ann-Margreth Berggren- Barring & Patrik Grahns (1995) *Grönstrukturens betydelse för användningen*, samt Patrik Grahns artikel *Utveckla parkerna!* (1991b) och ett kapitel ur *Om trädgårdsterapi och terapeutiska trädgårdar* (Grahns 2005).

Vild – en känsla av natur

Vildheten är en karaktär som upplevs som om den vore skapad av naturen själv. Träd, grönska och stigar verkar ha vuxit fram av sig själv utan någon mänsklig planering. Stora stenar med mossor på och vattensamlingar förstärker karaktären. Miljön engagerar fantasin, har en ton av mystik över sig och inspirerar till att berätta sagor och sägner. Att kunna finna vildheten är ett starkt behov hos oss människor. Karaktären återkommer som motiv i både konst, poesi och sagor.

Artrik – en fascinerande variation

Mångfalden av växter och djur i artrikedomen är något som fascinerar både gamla och unga. I naturen finns karaktären tydligast i skogsbrynet där örter möter träd och buskar, där uppehåller sig också många djur och insekter. Men även i tydligt människoskapade områden så som parker kan karaktären finnas där man satsat på stor variation i växtvalet. Kombination av olika biotoper är positivt för denna karaktär. Här uppmuntras samlaren inom oss.

Rofyll – en vilsam harmoni

Tystnaden och lugnet präglar rofylligheten. Det är en välkött plats, fri från skräp och annat som stör harmonin. Här kan man titta ut över klippta gräsmattor och njuta av lustgårdsmiljö som funnits under flera generationer. Men det kan även vara en naturmiljö. Det viktigaste är att det är lugnt och tyst. Permanenta nöjesanläggningar som scen eller andra aktivitetsanordningar hör inte hemma i denna oas.

Rymd – en rörelsevänlig grönska

Rymden är ett stort område som helst inte ska ha något slut och vegetationen får inte ha för stora variation. Tidigare hette karaktären skogskänsla. Det ska vara lätt att ta sig fram på bra vägar. Här får man njuta naturens små nyanser i en enhetlig växtlighet. Motion och promenader är vanliga aktiviteter i denna miljö. Man ska få känslan av att komma bort ifrån staden och in i en annan värld.

Samvaro, möte – människorna är attraktionen

Som namnet samvaro antyder är detta en plats för att möta andra människor, både bekanta och obekanta. Caféer och restauranger skapar folkliv tillsammans med annan underhållning och nöjen. Platsen är inbjudande även kvällstid och har god belysning. Detta är en tydligt kulturpräglad plats. Platsen får inte vara för stor, då blir koncentrationen av aktivitet för svag för att upplevas. Att roa sig bland andra och ”titta på folk” är typiska aktiviteter för denna plats

Kultur – ett historiskt avtryck av samhället

Kultur är den karaktär som tydligast ger uttryck för människans konstnärliga ambitioner. Den fungerar ofta som mötespunkt och kan ha torgliknande egenskaper. Statyer, fontäner och prydliga blomsterarrangemang är vanliga på den här sortens platser. Folk använder ofta dessa som referenspunkter för att orientera sig i omgivningen. Historia och myter om platsen stärker dess karaktär. Det kan även vara en stenmur ute i skogen, den är också ett uttryck för samhällets kultur och historia.

Refug, viste – en lekinspirerande miljö

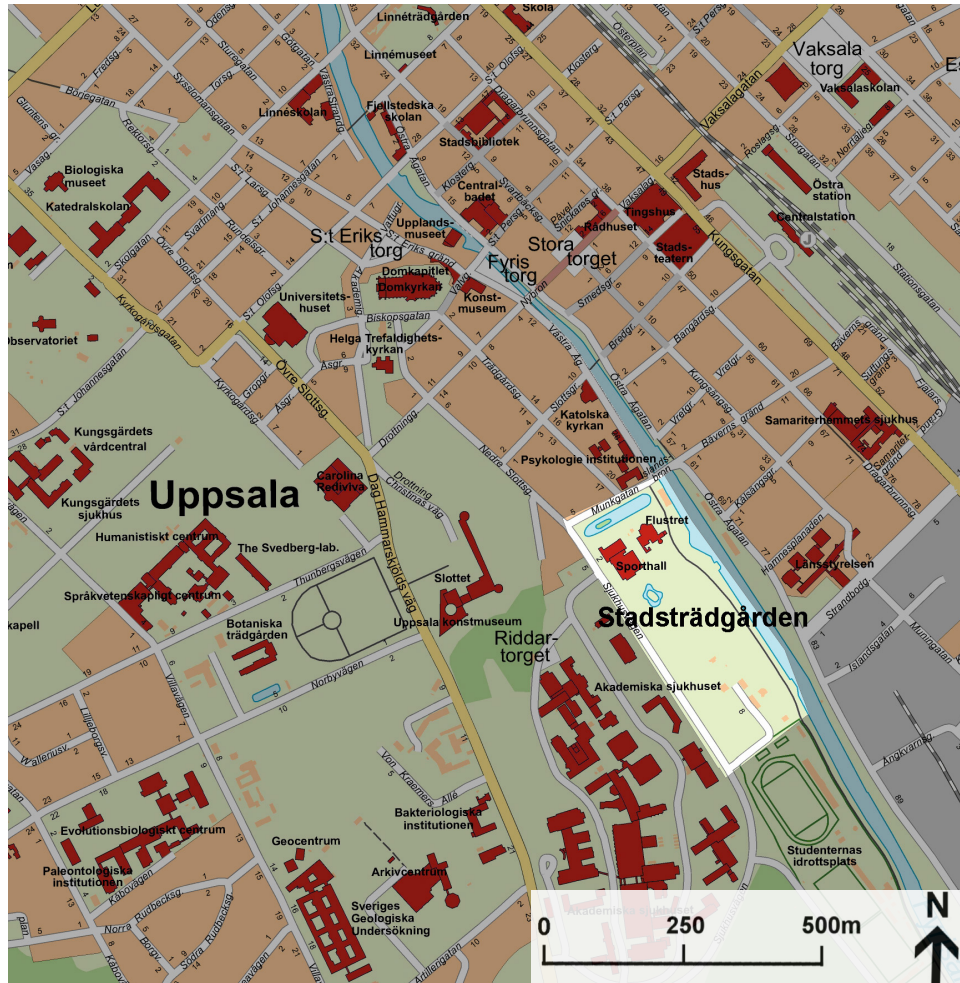
Refug, som tidigare hette lekvänlighet, betecknar miljöer som är tåliga och inspirerar till lek. Klättervänliga stenar och träd, buskar att gömma sig i och material att leka, bygga och skapa sin egen miljö med. Vatten att plaska i, blommor att plocka, detta är en plats som ska utforskas med alla sinnen och stimulera människans nyfikenhet. Den får inte vara för öppen utan ska vara lite intim och omslutande, avskild i lugn och ro. Här ska barnen kunna hitta sin egen plats. Redskap så som gungor, sandlådor och rutschkanor är också en del i denna karaktär. Storleken på området bör vara anpassad så att man ska kunna släppa barnen fria men samtidigt kunna ha uppsikt över dem.

Vidd, allmänning – för platskrävande aktiviteter

Den öppnaste av alla ytor är allmänningen vars huvudingrediens är stora klippta gräsmattor som inbjuder till bollspel, rörelse och motion. Det är också viktigt att den har en varierad omgivande vegetation som ger lä och motverkar en monoton miljö. Planteringarna kan fungera som samlingspunkter så att planerna inte blir för ödsliga. Kullar för åskådare att sitta på eller för intervallträning är bra tillägg. Dessa miljöer kan även användas till annat än idrott, som till exempel politiska samlingar, tillfälliga musikarrangemang, loppmarknader, midsommar- eller studentfiranden.

Resultat & Analys

Här nedanför följer mitt resultat och min analys av Stadsträdgården i Uppsala.

Stadsträdgårdens läge i staden är mycket centralt.

©Lantmäteriet Gävle 2011. Medgivande I 2011/0096--0100.

Introduktion till parken

Stadsträdgården är Uppsalas stadspark och har ett centralt läge i staden. Den är mycket populär och lockar både yngre och äldre besökare. Parken är Uppsalas mest påkostade park per kvadratmeter räknat.² Dess mått är 170 x 500 meter och den har en yta på 8,5 hektar inklusive byggnader.

Stadsträdgården är en park med gamla anor då grunden till dagens park skapades under mitten av 1800-talet. Parkens namn kommer av att den genom åren använts både som experimentfält för odling, till trädgårdsskötselutbildning för folkskollärare och som stadens egen handelsträdgård (Wahlström 1996).

Det första som möter en parkbesökare är Svandammen om man kommer norr ifrån. Den har många olika fåglar som skapar ett djurliv som fascinerar. Bakom Svandammen ligger Flustret, en sirligt utformad träbyggnad som används som restaurang och nattklubb. Fyrisån flyter rogovande utmed parkens ena långsida och ut över vattnet löper bryggdäck som gör att man kan komma nära vattnet.

² Landskapsarkitekt Lars Johansson, stadsträdgårdsmästare. Intervju 20 maj 2011

Gräsytor i parken ger gott om utrymme för exempelvis lekar, solbad och picknick. Parken bäddas in i en lummig grönska av många äldre och storvuxna lövträd. De mjukt svängda grusade gångarna ger ifrån sig ett knastrande ljud när man går genom parken. Det finns gott om påkostade prydnadsplanteringar i Stadsträdgården, både ett rhododendronparti, ett rosarium och flera perenn- och annuellplanteringar. En stor och populär lekplats finns i mitten av parken. Den är tillgänglighetsanpassad så att även barn med rörelsehinder ska kunna använda den. I parkens södra del ligger Parksnäcken, en parkteater som erbjuder ett varierat program på sommaren.

I mitten av parken på Lycksalighetens ö ligger en mytomspunnen plats. Där sägs det att den gamla trädgårdsmästaren C M Kjellström stack ner sin promenadkäpp som då slog rot och senare växte upp till ett stort pilträd. Under trädets nedhängande grenar kunde unga studentpar få en ostörd stund tillsammans vilket gjort att platsen även fått namnet "Kärleksön" (Wahlström 1996).

Teckenföklaring	
	Busk- eller häckplantering
	Perenn- eller annuellplantering
	Gräsmatta
	Vatten
	Byggnader

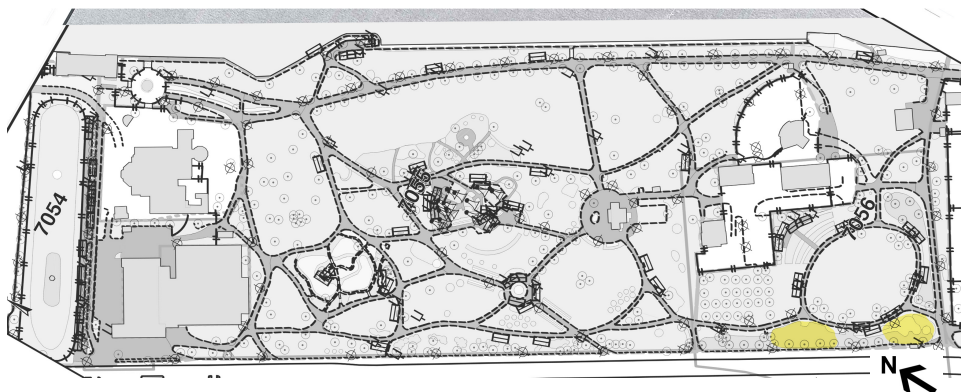
Karaktärer i parken

Här nedan följer min karaktärisering av Stadsträdgården där jag beskrivit de åtta karaktärstypernas olika områden. De gulmarkerade områdena på underlagskartan (© Uppsala kommun) visar var karaktären finns i parken och texten beskriver sedan hur karaktären tar sig uttryck. Markeringarna är snävt tilltagna för att visa vad som tydligast förmedlar karaktären. I praktiken har karaktären även en påverkan utanför markeringen men där tonar den succesivt bort.

Bearbetad karta över stadsparken (Uppsala kommun 2011)

Vild

Karta över utbredningen av karaktären Vild.

Det vilda är den karaktär som är minst representerad i stadsparken. Mycket lite av träd och buskar upplevs vara självsådda och få delar av parken är tillräckligt täta för att passa in på beskrivningen. Känslan av mystik är heller inte särskilt påtaglig på någon plats. De få platser som skulle kunna förmedla något av denna karaktär är buskagen längs gångvägen i den sydvästra delen av parken. Planteringarna där har små vindlande stigar in mellan buskarna och ett barn som gick in där skulle säkert kunna få en upplevelse av naturkänsla och vildhet.

En något vild karaktär med en gång in i ett buskage.

Artrik

Karta över utbredningen av karaktären Artrik.

I Stadsträdgården finns många platser som bjuder på artrikedom. En av platserna är Rosariet i den södra delen av parken. Där finns en pergola med bågformade planteringar framför och även en större plantering bakom. Rabatterna har många olika sorters rosor blandat med en variation av andra växter som till exempel lavendel, kantnepeta och clematis. Mitt emot Rosariet längs den sydvästra gångvägen är växtligheten variationsrik. En stor mängd olika buskar och träd med olika former och färger skärmar av mot Sjukhusvägen.

I de centrala delarna av parken finns tre platser som kan betecknas som artrika, Båggångarna, Rhododendronpartiet och Lycksalighetens ö. Båggångarna omges av häckar och stora sommarblomsplanteringar och kring bågarna slingrar sig klättrväxter. Rhododendronpartiet är skuggat av stora trädkronor och växterna här har woodlandkaraktär. Här finns både större och mindre rhododendronbuskar och en variation av perenner. På Lycksalighetens ö och runt de omkringliggande näckrosdammarna finns parkens praktfullaste planteringar. Både annueller och perenner skapar en färgexplosion i både höjd och bredd till ögats fröjd och insekters glädje. Även i närheten av huvudentrén i norr ligger en plantering som bidrar till parkens artrikedom, på våren med lökväxter och senare på säsongen med sommarblommor.

Svandammen i parkens norra del välkomnar Stadsträdgårdens besökare vid

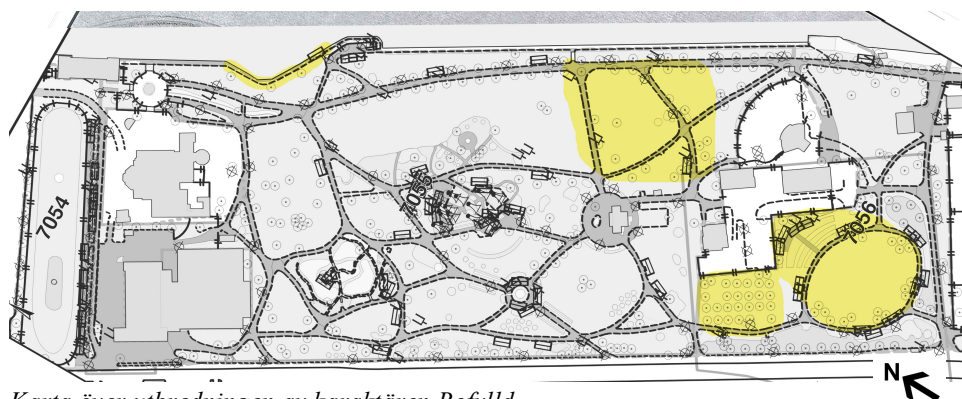

Foto: Hannes Erixon ©

Artrikedom fascinerar både gamla och unga.

huvudentrén. Dammen har idag endast en svan, men många andra fågelarter hjälper till att skapa ett myller av liv i vattnet och luften runt omkring. Gräsänder, måsar och trutar är några av de arter som brukar finnas här. Djurlivet här fascinerar och många stannar till och tittar eller kommer hit för att mata djuren.

Rofylld

Karta över utbredningen av karaktären Rofylld.

Den rofyllda karaktären finns på några ställen i parken men inte så renodlat. Det är svårt att finna en helt lugn och tyst plats fri från trafikljud då parken ligger så centralt i staden.

Vid Rosariet i söder ligger ett vilsamt område med en pergola och en stor klippt gräsmatta omgiven av grusgångar. Här finns det gott om parkbänkar som man kan slå sig ner på och ta det lugnt. Man kan blicka ut över den rogivande omgivningen för en stunds reflektion. I anslutning till Rosariet och gräsfältet ligger också en äppellund där man på våren kan uppleva äppelblomningen och på hösten njuta dess frukt.

Öster om Gula villan finns stora grösytor som skuggas av de gamla trädens kronor. Runt två grova trädstammar svänger sig en s-formad bänk som man kan sitta på, vila en stund och blicka ut över den rofyllda omgivningen. Området sträcker sig från mitten av parken ner mot friluftsteatern Parksäckan. Friluftsteatern stör dock inte den rofyllda karaktären då dess omgärdande staket på ett diskret sätt döljer anläggningen så att man knappt märker av dess närvaro.

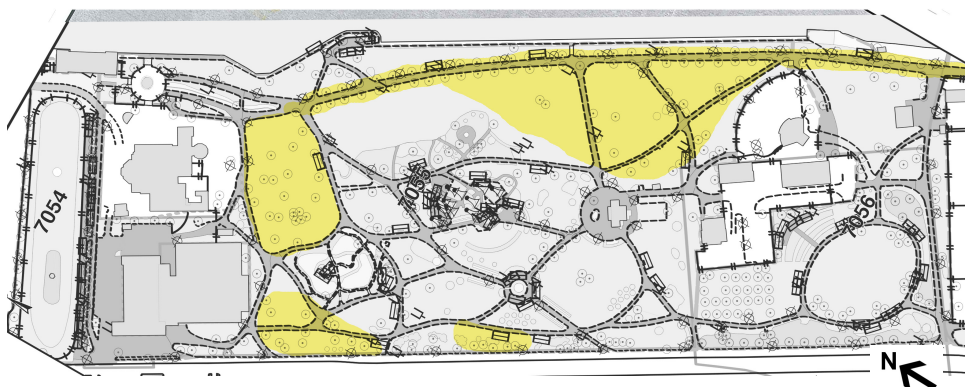
Jag valde att även ta med den norra delen av träbryggan längs Fyrisån då jag tyckte att det var en av de mest rofyllda platserna i parken. Vattnet svänger in i en mjuk båge och längs kanten står pilträd som breder ut sina lummiga kronor över bryggdäcket. Här kan man uppleva vattnets vilsamma effekt när det stilla flyter förbi.

Foto: Hannes Erixon ©

Vattenspegeln vid hamnen ger en rofylld upplevelse

Rymd

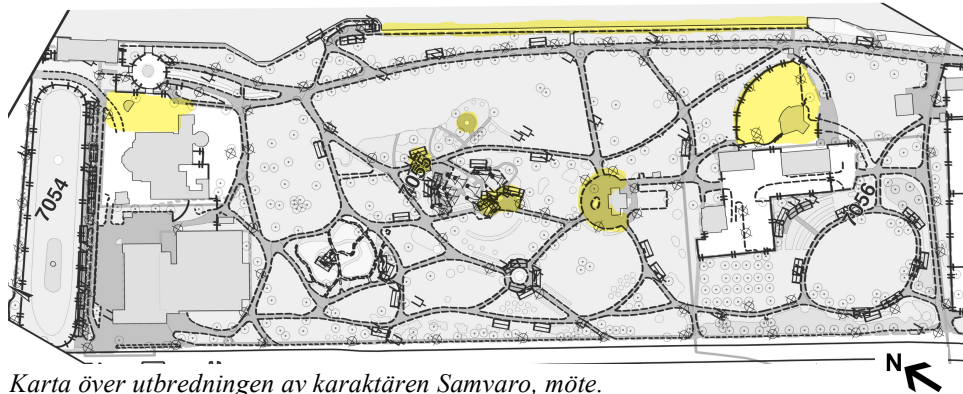
Karta över utbredningen av karaktären Rymd.

En välanvänd grusad gång- och cykelväg sträcker sig genom hela parken längs Fyrisån. Den används av både motionerande joggare, lugnt flanerande människor och cyklister. Vägen är inbäddad i en välvuxen allé som består av lönnar och några almar. Sträckningen fortsätter söder ut från parken, ut ur staden där naturen tar vid. I den östra delen av parken finns två större gräsbevuxna områden med stora gamla träd som förmedlar en känsla av rymd och skog. Längs västra parksidan, parallellt med Sjukhusvägen, slingrar sig en grusad gångväg. Där står blågranar på rad tillsammans med andra stora träd och plymspireabuskage. Här finns en svag skogskänsla.

Den välanvända trädallén inger skogskänsla med sina stora gamla lönnar och almar.

Samvaro, möte

Karta över utbredningen av karaktären Samvaro, möte.

I centrum av parken ligger den gamla vaktmästarbostaden Gula villan som idag används som sommarcafé. Soliga dagar samlas mycket folk på uteserveringen för att fika, äta glass och ”titta på folk”. Vid huvudentrén ligger den anrika restaurangen och nattklubben Flustret. Under sommarsäsongen bidrar uteserveringen till liv och rörelse i parken på kvällstid. En annan attraktion är friluftsteatern Parksnäcken som erbjuder underhållning i form av både konserter, allsång och teater.

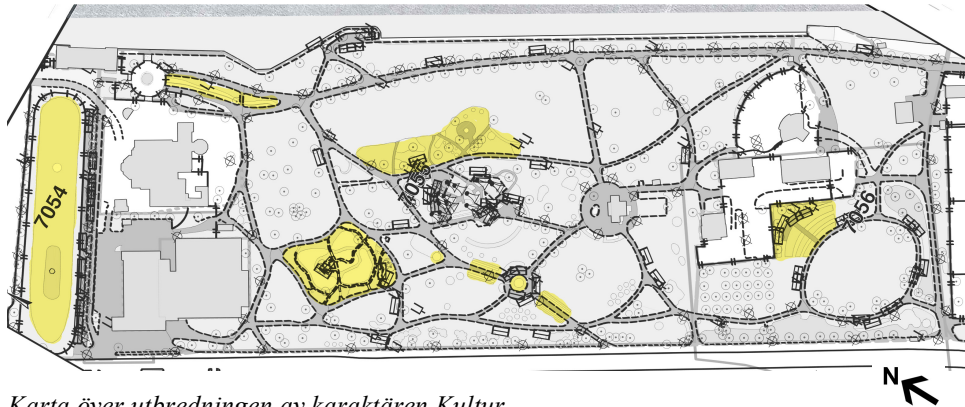
Det finns även platser för samvaro som inte kräver inträdesavgift. Vid lekplatsen i mitten av parken finns flera platser där föräldrar kan slå sig ner, umgås och koppla av medan barnen leker. För barnen är lekplatsen en viktig mötesplats där de får träffa andra barn och ha kul tillsammans. Längs ån ligger ett långt trädäck med småbryggor som går ut från kanten. Här finns plats för samvaro och under varma eftermiddagar på sommaren ger trädens kronor svalkande skugga.

Foto: Hannes Erixon ©

Längs ån finns plattformar som går ut över vattnet att sitta och umgås på.

Kultur

Karta över utbredningen av karaktären Kultur.

I anslutning till parkens huvudentré ligger den anrika Svandammen. Den har länge varit en välkänd mötes- och referenspunkt i Uppsala. De formklippta lindarna längs ena långsidan ger tillsammans med fontänen i vattnet ett praktfullt intryck. Innanför parkens entré finns en rund stenlagd mötesplats med ett vattenkonstverk i centrum. Det omges av en sommarblomsplantering som även fortsätter längs med de grusade gångarna som leder besökaren vidare in i parken. En bit längre in i Stadsträdgården ligger Lycksalighetens ö som omgärdas av näckrosdammar. Den har varit en av huvudattraktionerna genom hela parkens historia (Wahlström 1996). På ön och i sluttningarna runt om bjuds man på en generös blomsterprakt under sommaren. Här finns också ett konstverk till Linnés minne. I parkens mitt ligger även en rhododendron- och perennplantering med woodlandkaraktär.

Båggångarnas pruktplanteringar i västra delen av parken hålls samman av klätterväxtb eklädda järnspaljeer som böjer sig över grusgångarna. Platsen inger en gammaldags känsla som minner om gångna generationers prydnadsideal. I Rosariet i södra delen av parken kan man njuta av många olika sorters rosor som

Lycksalighetens ö med välsköta prydnadsplanteringar

står prydligt uppradade i bågformade rabatter. Straxt intill erbjuds skugga i den klematisb eklädda pergolan där man kan sitta på träbänkar för att betrakta planteringarna lite på avstånd och få en stunds vila.

Refug, viste

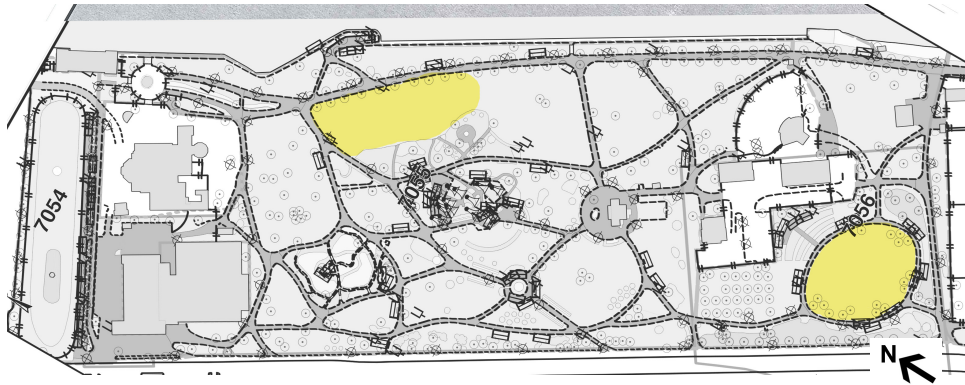
Karta över utbredningen av karaktären Refug, viste.

Centralt placerad i parken ligger en stor handikappanpassad lekplats. Den innehåller många olika typer av lekredskap som till exempel lekdjur, sandlådor, klätterställningar och gungor. Ett stort träskepp med flera olika funktioner för lek finns också på platsen. Aktiviteterna är främst anpassade för barn i de yngre åldrarna. Platsen är dock ganska styrande i hur man ska använda den. För lite friare typ av aktivitet finns flera träddungar och öppna buskage som kan vara roliga att springa omkring och leka i. Även mindre gräsytor omgivna av häckar skapar små rum där föräldrar kan låta sina barn röra sig fritt.

Ett träd vid lekplatsen kan vara roligt att undersöka och leka i för barn.

Vidd, allmänning

Karta över utbredningen av karaktären Vidd, allmänning.

I parken finns i huvudsak två större öppna ytor som skulle kunna användas till mer utrymmeskrävande aktiviteter som bollsporter och andra lekar. Det norra området med sin långsträckt form och stora fria gräsyta inger en känsla av fotbollsplan. Dock är området ofta använt för picknick och av solande människor när det är bra väder. Det kan då vara svårt att utföra mer utrymmeskrävande aktiviteter där. Den södra ytan är inte lika ofta upptagen av människor som sitter på gräsmattan och är därför lättare att använda som allmänning. Ingen av ytorna är tillräckligt stora för till exempel lagfotboll men de räcker väl till för mindre utrymmeskrävande sportaktiviteter och folksamlingar i samband med midsommar eller studentfiranden.

Foto: Hannes Erixon ©

På den norra stora gräsplanen finns plats för lite mer utrymmeskrävande aktiviteter och lekar.

Karaktärernas tydlighet

I detta avsnitt sorterar jag de olika karaktärerna jag funnit i min undersökning av Stadsträdgården i tre grupper: tydliga, halvt tydliga och otydliga. Alla parkkaraktärerna finns närvarande i parken, fyra är tydliga, tre är halvt tydliga och endast en är otydlig.

Tydliga:

Kultur är den karaktär som är tydligast och bäst beskriver parken som helhet. Karaktärens alla egenskaper kan hittas i parken. Fontäner, statyer, torgplatser och prydliga blomsterarrangemang är element som tillsammans skapar en helhet som vill tillfredsställa människans sökande efter skönhet. Stadsträdgården har också en lång och varierad historia samt ett mytomspunnet pilträd på Lycksalighetens ö.

Artrik är liksom Kultur representerad på många platser i parken. Bägge karaktärerna har enligt min undersökning samma utbredning då båda till stor del består av prydnadsplanteringarnas variationsrika växtutbud. Artrikedomen består även av Svandammens rika djurliv som kan fascinera besökarna.

Samvaro, möte är en av de tydliga karaktärerna som gör Stadsträdgården till den välanvända park den är. Här finns många platser av lämplig storlek som samlar människor. Det finns både café, restaurang, bar och nöjen som lockar folk till samvaro både dag och kvällstid. Även icke kommersiella platser där man kan "titta på folk" eller "hänga" finns spridda i parken. För att göra parken mer attraktiv som mötesplats på kvällstid behöver belysningen förbättras.

Refug, viste finns mycket tydligt uttryckt som karaktär i den stora och välanvända lekplatsen i mitten av Stadsträdgården. Runt omkring finns även några dungar och gräsytor som kan inspirera till lek.

Halvt tydliga:

Rymden är tydligast i gångvägen längs ån som är starten på en längre promenad- och motionssträcka som leder ut ur staden och vidare till naturområden. De stora trädens kronor bildar ett tak som ger en stiliserad bild av lövskog, både längs gångvägen och i bredvidliggande områden. Även granarna längs Sjukhusvägen inger en svag skogskänsla längs grusvägen. Dock är karaktären inte representerad på tillräckligt stor yta då den helst ska upplevas som gränslös.

Vidd, allmänning finns representerad på de två större öppna ytor i parken. Platserna är inte tillräckligt stora för fotboll och andra utrymmeskrävande aktiviteter men tillåter bollspel, lekar och andra spontana aktiviteter i mindre skala. Områdena används ofta av både mindre och större sällskap till olika samlingar, fester och andra arrangemang. Det är därför ofta mycket människor i parken och idrottsaktiviteter ges inte så stor plats.

Karaktären **Rofyll** är inte så renodlad då trafikljud från närliggande gator kan höras i stora delar av parken. Trots detta kan ändå karaktären upplevas då människans hörsel är selektiv och hjärnan efter ett tag sällar bort de störande ljuden. Rofyllighetens tydlighet beror också på antalet besökare i parken, ju fler människor desto svagare blir karaktären.

Otydliga:

Vild är den karaktär som är minst representerad i parken. Det är inte så konstigt då hela parken är en tydlig prakt- och prydnadspark. Parken har ett högt besöksstryck och måste därför vara slittålig. Detta gör att de slitsvaga kvaliteterna vildhet och orördhet inte passar in i parken.

Kommunens syn

Här redovisar jag vad jag kommit fram till när jag undersökt hur kommunens parkansvariga ser på Stadsträdgården. Det har jag gjort både genom att intervjua stadsträdgårdsmästaren och genom att studera vad sociotopkartan säger om parkens egenskaper.

Intervju med stadsträdgårdsmästaren

När jag intervjuade Uppsalas stadsträdgårdsmästare Lars Johansson den 20 maj 2011 handlade mina frågor om kommunens avsikt med parken, vad den har för styrkor och svagheter och hur man vill utveckla den.

Johansson framhöll att Stadsträdgården ska vara en stadspark för alla. Även om parken inte kan ge allt till alla så ska den ändå kunna användas på många olika sätt och av många olika åldersgrupper. Den ska vara stadens finaste park, ”juvelen i kronan”.

Slitaget är hårt på grund av att parken är välbesökt och den är också dyrast per kvadratmeter att sköta av stadens parker. Den är en av de få parktyper som inte lutar i Uppsala och som erbjuder öppna ytor att sola på.

Lars anser att det finns stora rumsliga brister i området kring Flustret och Svetis samt ytorna närmast Studenternas idrottsplats. De upplevs som ”baksidor” och kan kännas otrygga. Därför ingår det i framtidsplanerna för parken att stärka parkens koppling till Fyrisån, Svandammen, Studenternas idrottsplats och Kapområdet som ligger bortom Studenternas idrottsplats.

Han berättar att fotbollsplanen på Studenternas kommer att byggas om till 2014 och förmodligen bli mindre vilket frigör utrymme längs ån. För att parken ska kunna utvecklas kan Parksnäcken behöva byta läge och den privatiserade arbetsgården i parkens södra ände förminskas. Lars avslutar med att berätta att de inte jobbat med Patrik Grahns parkkaraktärer i Stadsträdgården. Fritids- och naturkontoret på kommunen har istället valt att använda sig av sociotopvärden som de anser är ett bra stadsplaneringsverktyg.

Sociotopkartan

Uppsala kommun har utfört en värderande undersökning av vilka bruksvärden som stadens offentliga utemiljöer har. Undersökningen resulterade i sociotopkartan som redovisar vilka kvaliteter miljöerna innehar, hur de används och upplevs. Den genomfördes för att vara ett underlag i arbetet med den ”sociala grönstrukturen” för plan- och översiktsplanearbetet samt för Fritids- och naturvårdsnämndens prioriteringar. Insamlingsmetoden som användes innefattade intervjuer av användargrupper där frågor ställdes om vilka platser de tycker om och vad de önskar sig av utemiljön. Även experter gjorde bedömningar av stadens offentliga utemiljöer med hjälp av observationsprotokoll (Uppsala kommun 2009).

I undersökningen sammanfattades de efterfrågade kvaliteterna till 20 grundläggande begrepp, så kallade sociotopvärden. En karta över Uppsala togs fram som redovisade alla offentliga utemiljöer och hur många av dessa värden som fanns i varje enskild miljö. Undersökningen påbörjades 2005 och var färdig 2009.

Stadsträdgården värderas högt i denna undersökning och anses ha fjorton av tjugo sociotopvärden. De värden som finns i parken är; Park och naturlek, Lekplatslek, Ro, Grönska, Vattenkontakt, Promenad, Sällskapslek, Picknick, Folkliv, Evenemang, Hänga, Trädgårdskänsla, Naturupplevelse och Kulturhistoria.

De värden som inte finns i parken är; Skogskänsla, Utblick, Bollsport, Vintersport, Bad och Djurhållning.

En slutsats som framkommer i sociotopkartan är att de populäraste platserna är de som har många sociotopvärden. Stadsträdgården nämns där som ett exempel på en populär plats (Uppsala kommun 2009).

Mitt resultat och kommunens syn

Resultatet som jag kommit fram till i min undersökning av parken stämmer väl överens med hur kommunen ser på Stadsträdgården och vad de har för avsikter med den. I intervjun med stadsträdgårdsmästare Lars Johansson får jag mitt resultat bekräftat.

Mitt resultat	Stadsträdgårdsmästarens syn
Parken har de flesta av parkkaraktärerna representerade, 7 av 8 och har därmed en bred variation i sitt utbud och erbjuder något för de flesta.	Stadsträdgården ska vara en stadspark för alla.
Den tydligaste karaktären i parken är kultur, den finns på många platser och kan anas nästan överallt. Karaktärens tidigare namn var prydnad och den har som mål att <i>vara det yttersta uttrycket för mänskligt tänkande och kultur</i> (Grahns 1991b).	Stadsträdgården ska vara stadens finaste park, ”juvelen i kronan”.
Områdena kring Flustret, Svettis och Studenternas kunde jag inte placera i någon särskild karaktär. De var otydliga ytor som verkar ha ”blivit över” och inte riktigt integrerats i parken.	Det finns brister i hur parkens utformning möter Flustret, Svettis och Studenternas.

Även sociotopkartan bekräftar resultatet i undersökningen då den också visar en hög täckningsgrad av efterfrågade kvaliteter. Många av sociotopkartans tjugo olika sociotopvärden kan passas in under Patrik Grahns parkkaraktärer och jag anser därför att båda metoderna mäter liknande efterfrågade kvaliteter.

Sammanfattningsvis kan sägas att båda sätten att värdera grönområden visar att Stadsträdgården har en mångfald av kvaliteter vilket ger parken ett stort värde.

Diskussion

Stadsträdgården riskerar att påverkas negativt om planerna på att bygga en arena precis intill parken genomförs. Därför ville jag lyfta fram parkens värden så att de kan bevaras och utvecklas istället.

Syftet med detta arbete var att undersöka och tydliggöra vad Uppsala stadsträdgård har för karaktärer och kvaliteter att erbjuda sina besökare. Detta gjorde jag genom att använda mig av Patrik Grahns parkkaraktärsdefinitioner. Jag ville svara på frågorna: Hur tar sig karaktärerna uttryck i parken, var kan man hitta dem och hur tydliga är de? Jag har också jämfört mitt resultat mot hur kommunen ser på parken.

Metoddiskussion

Parkkaraktärsteorin är idag över tjugo år gammal och det kan ifrågasättas hur väl den representerar vad dagens människor efterfrågar i utemiljön. Uppsalabornas sociotopkarta från 2009 är en modernare och lokal undersökning om vad Uppsalas befolkning efterfrågar i de offentliga utemiljöerna. Den behandlar fler och mer konkreta värden.

Då jag jämförde min undersökningsmetod som baseras på parkkaraktärsteorin med uppsalabornas sociotopkarta visade det sig att de båda mäter mycket likartade efterfrågade värden. Jag anser därmed min metod vara relevant för att mäta dagens efterfrågade värden.

För att få en mer rättvisande bild av hur parken motsvarar de värden som människor söker skulle jag behövt genomföra en statistisk undersökning. Detta rymdes dock inte inom tidsramen för detta kandidatarbete.

Min metod färgas i viss mån av subjektivitet då olika människor tolkar in olika karaktärer i parker. En småbarnsmamma eller en pensionär skulle säkert ha värderat karaktärernas utbredning något annorlunda. Detta finns också stöd för i Grahns (1995) forskning där han kommer fram till att barn har lättare att se många karaktärer i en park medan äldre människor ofta ser färre karaktärer.

I mina källor har parkkaraktärerna varit ganska kortfattat beskrivna och vid min sammanfattning av dem kan jag därför ha tolkat dem på ett något annorlunda sätt än vad som ursprungligen var tänkt. Jag anser dock att detta inte har haft någon avgörande betydelse för mitt resultat.

Resultatdiskussion

I resultatet av min undersökning har jag kommit fram till att sju av åtta karaktärer finns tydligt eller halvt tydligt representerade i Stadsträdgården. Det innebär att det finns en stor variation i egenskaper och utformning i parken. Detta pekar mot att parken är värdefull då den kan tillfredsställa vad många människor efterfrågar i en park enligt Grahns parkkaraktärsteori. Parkens variationsrikedom kan vara en av anledningarna till att den lockar så många besökare.

Mitt resultat av antalet funna karaktärer verkar rimligt då man jämför med sociotopkartans antal funna sociotopvärden. De båda mäter mycket likartade efterfrågade värden och båda har en hög andel funna värden, sju av åtta (där tre av åtta är halvt tydliga) respektive fjorton av tjugo. I mitt resultat har jag också

värderat hur tydliga karaktärerna är till skillnad från sociotopkartan där sociotopvärdena endast redovisas som befintliga eller obefintliga.

Karaktärsområden

Helena Nordh (2006, s. 32) har i sitt examensarbete kommit fram till att ett grönområde eller en park kan innehålla alla karaktärer men att de ser olika ut beroende på om de finns i ett natur- eller kulturpräglat område. I Stadsträdgården existerar alla karaktärer i form av sin kulturpräglade variant.

Den mer naturpräglade karaktären Artrikedom har i min undersökning fått samma utbredning som Kultur. Detta beror på att det är kulturvarianten av Artrik som är representerad i de många variationsrika prydnadsplanteringarna samt i Svandammens stadsmässiga djurliv.

Karaktären Rofylld ska präglas av tystnad och lugn men det kan ifrågasättas om den ens kan klassas som halvtidlig då ljudet från biltrafiken på Sjukhusvägen kan uppfattas i stora delar av parken. Jag valde ändå att ta med den som halvtidlig då den mänskliga hjärnan har en förmåga att filtrera bort oönskat ljud.

I karaktärsdefinitionerna nämns inte vatten som en tydlig egenskap i någon av karaktärerna. Jag valde ändå att ta med den norra delen av åkanten i karaktären Rofylld för att vattnet gav ett tydligt lugn. Att karaktären inte fortsätter söder ut längs vattnet beror på att den störs av en del ”skräpiga” husbåtar som ligger förankrade på andra sidan.

Områden som hade otydlig karaktär fanns söder om Parksnäcken och i sydligaste delen av parken närmast Studenternas samt omkring Flustret och Svetis. Detta bekräftades vid intervjun med Lars Johansson. Han tyckte att dessa områden var otydligt gestaltade och hade utvecklingspotential.

Avslutning

För parkplanering och utveckling av parker är det viktigt att kunna värdera befintliga miljöers kvaliteter och kunna se var och hur de kan utvecklas för att få ett större användarvärde. För att göra detta blir min metod, som utgår från Patrik Grahns parkkaraktärer, ytterligare ett ”verktyg i verktygslådan”. Den kan hjälpa landskapsarkitekturstudenter, landskapsarkitekter och andra som jobbar med offentliga utemiljöer att både se befintliga kvaliteter och skapa nya.

Något som förvånade mig i den här undersökningen var att nästan alla parkkaraktärer fanns representerade mer eller mindre tydligt i Stadsträdgården. Vid en första anblick kan man inte tro att parken har en sådan mångfald av kvaliteter.

Ett förslag på ämne för fortsatt undersökning är: Hur kan man utforma en mer konkret brukarmedverkan vid planering och utformning av parkmiljöer?

Källor

- Berggren Barring, Ann-Margreth & Grahn, Patrik (1995). *Grönstrukturens betydelse för användningen: en jämförande studie av hur människor i barnstugor, skolor, föreningar, vårdinstitutioner m fl organisationer utnyttjar tre städers parkutbud*. Lic. -avh Alnarp: Sveriges lantbruksuniversitet. ss. 84-96.
- Grahn, Patrik (1991a). *Om parkers betydelse: parkers möjligheter att underlätta och berika föreningsverksamhet och arbete på daghem, skolor, servicehus och sjukhus*. Diss. Alnarp : Sveriges lantbruksuniversitet.
- Grahn, Patrik (1991b). Utveckla parkerna! i *Utemiljö* nr 6. Movium-sekretariatet. Alnarp : Sveriges lantbruksuniversitet.
- Grahn, Patrik (2005). Om trädgårdsterapi och terapeutiska trädgårdar. I Johansson, Maria & Küller, Marianne. (red.) *Svensk miljöpsykologi*. Studentlitteratur, Lund. ss. 245-260.
- Gustavsson, Bengt (red.) (2004). *Kunskapande metoder inom samhällsvetenskapen*. 3. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Hartwig & Pelling (2010). Välj Studenternas i stället. *Uppsala Nya Tidning*, 30 augusti.
- Nordh, Helena (2006). *Parkkaraktärer: ett verktyg för planering och gestaltning av grönområden*. Examensarbete
Tillgänglig på Internet: <http://epsilon.slu.se/10155564.pdf> [2011-06-01]
- Uppsala kommun (2002) *Parkprogram för Uppsala – Allmän del*. Uppsala: Uppsala kommun.
- Uppsala kommun (2009) *Underlagsrapport till översiktsplan 2010 för Uppsala kommun - Uppsalabornas Sociotopkarta*. Uppsala: Uppsala kommun. ss. 3-13, 19.
- Uppsala kommun (2011) *Parkskötselkartan* [Kartografiskt material] 1:2000 Uppsala.
- Wahlström, Ulrika (1996) *Stadsträdgården i Uppsala: En stadsparks historia och nutida beskrivning*. C-uppsats. Uppsala: Uppsala universitet. ss. 4-17.